

«ЧОБУО ЧООРУОСТАР»
дъарык бырагыраамата
(6-7 саастаах о5олорго)

эбии

Онордо иитээччи: Егорова З.Е.

Дьокуускай, 2024

Иһинээбитэ

I Быһаарыы	
сурук.....	3
II Сүрүн	
чааһа.....	5
2.1. «Фольклор» куруһуогун	
программата.....	5
2.2 . Ыйдарынан уһуйуу былаана	
.....	6
III	
Түмүк.....	1
2	
IV Туһаныллыбыт литература	
.....	13

БЫҢААРЫ СУРУК

Норуот уус-уран айымньытын нөҥүө билинни кэмнэ оҕону иитии- үөрэтии суолталаах уонна тоҕоостоох. Ол курдук төрүт былыргы тылынан уус-уран айымньыны үөрэтэн, чуолаан чабырҕахха болҕомтону ууран, оскуолаҕа киириэн иннинээҕи саастаах оҕолорго, дьарык таһынан иитэр уонна сайыннарар үлэни тэрийиэххэ сөп.

Саха тылынан уус-уран айымньытыгар ситэ үчүгэйдик үөрэтиллэ илик жанр - чабырҕах буоларын фольклор чинчийээччилэрэ ыйан тураллар. Чабырҕаҕы, былыр, туора киһи омос өйдөөбөт, кистээн, таайтаран кэпсэтэр ньыма быһыытынан туттуллубут, онтон кэлин куһаҥан быһыыны, түктэрикэмэлдьини саралыыр жанр быһыытынан киэнник тарҕаммыт. Чабырҕаҕы сүннүүнэн түөрт көрүннэ араараллар: бастакыта, оҕо чабырҕаҕа; иккиһинэн, көрдөөх-күлүүлээх таайтаран этэр кистэлэн ис хоһоонноох чабырҕахтар; үсүһүнэн, хаады-элэк олоххо баар түктэри көстүүнү саралыыр ис хоһоонноох (билигин уус-уран самодеятельностька олус киэнник туттуллар) чабырҕахтар; төрдүһүнэн, «Билбит-көрбүт» диэн чабырҕах ураты көрүнүн араараллар.

Кинилэр киһи итэҕэһин, куһаҥан майгытын, сыыһа быһыыланыыны арыян көрдөрөллөр, онон сатирической чабырҕах көрүнэр киирсэринбыһыытынан, сааһыттан тутулуга суох кимиэхэ баҕарар аахтарыахха сөп. Дьарыкка да, атын да тоҕоостоох кэмнэ оҕолорго аахтаран, манньык быһыы куһаҥанын туһунан кэпсэтии ытыахха сөп, оҕолору сир-майгы өтүнэн иитэргэ туттуллара ордук. Оҕолор ойуулаан-дьүһүннээн көрөр дьоһурдара сайдарыгар дьарык буолар уонна иитэр өттүгэр сүүйэн тахсара саарбаҕа суох. Чабырҕах оҕо тылын-өһүн имитэр, сайыннарар, билэр-көрөр баҕатын көбүтэр.

Чабырҕах - саха норуотун тылынан айымньытын сытыы сатирической формата диэн өйдөбүллээх. Чабырҕах лабырҕаччы, түргэнник этиллэр, араастаан туттан-хаптан ис хоһоонунан бэриллэр.

Иитинтэн сирдэтэн дьарык таһынан иитэр уонна сайыннарар үлэҕэ оҕону киһи быһыытынан иитиигэ, бэрээдэктээх буолууга, бэйэни хонтуруолланыыга, салайыныыга, сайыннарыыга олобуран, чабырҕаҕы үөрэтии куруһуогун тиһигин оноруохха сөп.

Куруһуок сыала: оҕо чабырҕахтан ытык өйдөбүллэри инэринэн киһилии киһи буола улаатарыгар онкулу ууруу, холкутук санарар дьоһурун сайыннарыыга эйгэни тэрийии.

Соруктара:

- санарар санатын сайыннарыы;
- толкуйдуур дьоһурун сайыннарыы;
- чабырҕах ис хоһоонун билии;
- сайыннарыы сүрүн ньымаларын үөрэтии;
- холкутук санарар дьоһурдарын сайыннарыы.

- оҕо тыл

- оҕо

-

Эбии үөрэхтээһин дьарыгын түмүгэ:

- Чабырҕах этиитин тутуһуу;
- Чабырҕах өйдөбүлүн билии;
- Чабырҕах ис хоһоонун өйдөнүмтүөтүк тиэрдии;

Үөрэх сатабылларын сайыннары түмүгэ:**Билэр – көрөр сатабыл:**

- Дьарык сыалын – соругун сөптөөхтүк туруоруу;
- Билиини – көрүүнү кэнэтэр араас матырыяалы туһаныы;
- Билиини сааһыланыы;

Бэйэни салайынар – дьаһанар сатабыл:

- Сыалы – соругу сөптөөхтүк туруоруу, былааннаныы;
- Туох – ханнык түмүккэ кэлиэхтээгин быһа холоон билии;
- Хонтуруолланыы;

Бодоруһар сатабыл:

- Бөлөххө үлэлииргэ үөрүйэх;
- Кэпсэтэр үөрүйэх;
- Кэпсэтии сиэрин тутуу.

Ытык өйдөбүллэри инэриин түмүгэ:

- Чабырбах киһи итэҕэһин, куһаҥан майгытын, сыһабыһылананытын арийан көрдөрөрүн өйдөөһүн;
- Чабырбах түргэнник этиллэрин, араастаан туттан – хаптан исхоһоонунан бэриллэрин өйдөөһүн;
- Чабырбах нөнүө сангарар дьоһур сайдарын өйдөөһүн.

Ньымалар:

- Сэһэргэһии;
- Оонньоу тэрийии;
- Ыйытыы;
- Бөлөбүнэн үлэ тэрийии;
- Соҕотохтуу үлэни толоруу;
- Ыйытыкка эппиэттэһин;
- Көрдөрөр - үөрэтэр матырыяалы туттуу;
- Тексты туттуу.

Күүтүллэр түмүктэр:

- Оҕо чабырбаҕы билэр, сатаан толорор.
- Оҕо этэр тыла чочулар, сайдар, тупсар.
- Сыанаҕа сөптөөхтүк туттар-хаптар.
- Толкуйдуур дьоһура сайдар.
- Куолаан үлэлири сатыыр.
- Бэйэни салайынар.

II. Сүрүн чааһа

2.1. Фольклор куруһуогун программата.

Программа үс түһүмэхтэн турар: бэлэмнэнии, сүрүн, түмүктүүр.

Бастакыта - бэлэмнэнии этаба. Манна үлэни сылынан былааннааһын буолар.

Матырыйааллары билсигии, үөрэтии, таныы, төрөппүттэр баҕаларын учуоттааһын, норуот педагогикатын дьиэ кэргэннэ туһаныы, сэхэргэһии нөнгүө үөрэтии ытыттар. Хас биирдии оҕо ситимнээн сангарар санатын кэтээн көрүү, диагностика, мониторинны саҕалааһын.

Иккис - сүрүн этап. Оҕолор чабырҕабы толорууга дьарыктаналлар. Төрөппүттэри кытары үлэ. Саха суруйааччыларын айымньыларын, олонхоону дорҕоонноохтук ааҕарга, инсценировкалаан толорорго үөрэнэллэр. Норуот ырыаларын толороллор. Чабырҕабы бөлөбүнэн ааҕарга үөрэнэллэр. Оҕолор араас таһымнаах конкурстарга кытталлар. Биирдиилээн дьобурдаах оҕолор дьон дүүлүгэр тахсаллар.

Үһүс - түмүктүүр этап. Араас таһымнаах конкурстарга, концертарга, мероприятияларга кытталлар.

Программа ис хобооно

1. Дьарыкпыт сыалын, соругун билигиннэри. Оҕолортон туох ирдэнэрин быһаарыы. Саха фольклорун көрдөрөр видеоматырыйааллары көрдөрүү.

2. Саха фольклорун көрүгүннэрин билигиннэри.

3. Чабырҕах-норуот көрдөөх-нардаах, уот тыллаах айымньыта. Чабырҕах сытыы ох тыла, тылы эрчийэр, сангарар дьобуру сайыннарар суолтата. Чабырҕабы толоруу ньымалара. Чабырҕах ааҕарга тыыны сөпкө ылыыга эрчиллиилэр. Оҕо тылын имитэр, өйүн эрчийэр чабырҕахтар. Араас чабырҕахтары истии.

4. Чабырҕах уус-уран уратыларын ырытыы. Чабырҕабы ааҕыы кистэлэнэ. Чабырҕахтар араастара: ахсаан чабырҕах, оҕо чабырҕаба, көр-күлүү чабырҕаба, сатирической чабырҕах, билбит – көрбүт чабырҕах.

5. Чабырҕахтары үөрэтии. «Кыыс оҕо уйгута», «Билбит-көрбүт» чабырҕах.

6. Чабырҕахтары бөлөбүнэн ырыа доҕуһуоллаах толоруу: «Аныгы олох эриэннэрэ», «Оҕолор чабырҕахтара».

7. Автордар чабырҕахтарын кытта билсигии Р. Винокурова «Хамсаныылаах чабырҕах», «Анды симыыта», Т. Степанов «Туруйа симыыта», Е. Мартынов «Ахсаан чабырҕаба», А. Саввин «Үөн чабырҕаба», Г. Никулин «Сылгы чабырҕаба», «Кыыс чабырҕаба». М. Герасимова «Оскуола олобуттан»...

8. Конкурстарга, концертарга, фестивалларга, семинардарга кыттыы.

Оҕо сыл түмүгүнэн тугу билиэхтээбэ:

Чабырҕах араастарын, толорор ньымаларын.

Тугу сатыахтааба:

Чабырҕахтары биирдиилээн, бөлөбүнэн ырыа доҕуһуоллаах толоруу.

Хоһооннору, угэлэри дорҕоонноохтук ааҕыы, артыыстаан толоруу.

Конкурстарга, концертарга, фестивалларга кыттыы.

2.2 Ыйдарынан уһуйуу былаана

Нэдиэлэ	Тиэмэ	Ис хоһооно, үөрэтиллэр чабырҕахтар
Алтынньы		
1.	Билсигии. Куруһуогу билиһиннэрии. . «Фольклор көрүннэрэ.Чабырҕах-саха тылынан уус-уран айымньыта».	Саха, былыр төһө да суруга-бичигэ суох буоллар, бэйэтин санаатын, баҕарар баҕатын уус-уран, күүстээх тыл куорматынан эппэт буолуон сатамат этэ. Ол курдук ырыалары-хоһооннору, таабырыннары- чабырҕахтары, олонхолору-остуоруйалары бэрт үгүһү айбыта. Норуот тылынан уус-уран айымньыта фольклор диэн ааттанар («фольклор» — диэн английскай тыл, «норуот муударана», «өйө» диэн суолталаах). Инники этиллибитин курдук, фольклор сурук көмөтө суох айыллар. Ис хоһооннорунан, уус-уран уратыларынан көрөн фольклорнай айымньылары тус-туһунан жанрдарга араарыллар. Киэн бөдөн жанрынан саха норуотун героической эпоһа олонхо буолар. Ону тэҥинэн манньык сүрүн жанрдар бааллар: остуоруйалар, сэхэннэр, ырыалар, тойуктар (поэмалар), чабырҕахтар, өс хоһоонноро уо. д. а. Тыл, уос эрчийиитэ. Фольклор көрүннэрин билиһиннэрии...
2.	Артикуляция сайдыытын диагностикын ытыты	Тыл, уос эрчийиитэ.
3.	«Норуот тылынан уус - уран баайа «Чабырҕах».	Чабырҕах – саха норуотун биир мындыр айымньыта буолар. Тылы – өһү имитэргэ, элбэх тылы-өһү өйгө тутар дьоһурга үөрэтэр, мэйии үлэтин эрчийэр дьоһуннаах дьарык. Туттуллар ньыма: сэхэргэһии, кэпсээн, ырытыы. Тыл уос эрчийиитэ. Чабырҕаһынан тылы имитии “Харыйа-хоруйа..” чабырҕаһы бары бүтүүн ааһан көрүү.(“Олонхо тылынан оҕо тылын сайыннарыы” Вера Старкова стр.12)
4.	Чабырҕах киириитэ, киирии ырыата	Чабырҕах – саха норуотун тылынан айымньытын биир саамай сытыы, көрдөөх-нардаах, сатирической көрүнэ. Тас кизбинэн хоһоонно маарынныыр, дохсун сүүрүктээх үрэх курдук, субуруччу түргэнник, лыбыгыраччы этэн толоруллар, быһыһыгар ырыалаах, кииһини үөрдэр-көтүтэр,

		абардар-саатырдар, өрө көтөбөр... Чабырбах нөнүө тылгын имитэн сангарар санабын сайыннарабын. Туттуллар ньыма: сэхэргэһии, кэпсээн, ырытыы.Тыл уос эрчийиитэ.Чабырбабынан тылы имитии, ойуулуур дьүһүннүүр дьобурун сайыннарыы. “Сылгы чабырбаба».(Г.Никулин)
Сэтинньи		
1.	«Чабырбах хамсаныылар».	Чабырбах тылын-өһүн, суолтатын хамсаныы нөнүө уобарастаан дьонно сэргэбэ тириэрдэбин. Чабырбабы аабаарга сирэй быччынын эрчийэбит, тобо диэтэр сирэйбитинэн чабырбах ис хоһоонун уобарастаан көрдөрөбүт. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Атахтаппыт” диэн чабырбабы үөрэтии,толоруу.
2.	“Хамсаныылаах чабырбах”	Тыл уос эрчийиитэ.Чабырбабынан тылы имитии. “Хамсаныылаах чабырбах” (Р. Винокурова)
3.	“Хамсаныылаах чабырбах”	Ахсан чабырбах тыл-уос эрчийиитигэр аналлаах, ону таһынан өй үлэтин эрчийэр. Туттуллар ньыма: сэхэргэһии, кэпсээн, ырытыы.Тыл уос эрчийиитэ.Чабырбабынан тылы имитии. “Ахсаан чабырбахтар”
4.	“Ахсаан чабырбах”	Тыл уос эрчийиитэ.Чабырбабынан тылы имитии. “Арыылаабыт араналаабыт анды сымыыта...”
Ахсынньы		
1.	“Ахсаан чабырбах”	Тыл уос эрчийиитэ.Чабырбабынан тылы имитии. “Туустаабыт тумалаабыт туруйа сымыыта...”.
2.	«Хоһуйар чабырбах араастара»	Чабырбах биир арааһын көрүнэ – хоһуйар чабырбах буолар. Хоһуйар чабырбах сүрүн суолтата олоххо баар быһыыны-майгыны, итэбэһи – быһабаһы, куһаҥан көлдүүн майгыны-сигилини, олох, үлэ күлүк өттүн уусуран бэргэн тылыХоһуйар чабырбах киһи майгытын-сигилитин, айылба көстүүтүн, тулалыыр эйгэни ырытан көрөн сөптөөхтүк маарыннатан тэннээн көрөр. Тыл уос эрчийиитэ.Чабырбабынан тылы имитии.
3.	«Олох-дьаһах туһунан чабырбахтар».	Хоһуйар чабырбах киһи майгытын-сигилитин, айылба көстүүтүн, тулалыыр эйгэни ырытан көрөн сөптөөхтүк маарыннатан тэннээн көрөр. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии.

		“Олох-дѡаах туһунан чабырѡахтар” диэн чабырѡаѡы үөрэтии, толоруу.
4.	«Олох-дѡаах туһунан чабырѡахтар».	Хоһуйар чабырѡах киһи майгытын-сигилитин, айылѡа көстүүтүн, тулалыыр эйгэни ырытан көрөн сөптөөхтүк маарыннатан тэннээн көрөр. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө ингэриигэ үөрэтии. “Сахам сирэ барахсан...” диэн чабырѡаѡы билиһиннэрии, ырытыы.
Тохсунньу		
1.	Сиэр-майгы туһунан чабырѡахтар Кэмэлдьини күлэбит.	Хоһуйар чабырѡах киһи майгытын-сигилитин, айылѡа көстүүтүн, тулалыыр эйгэни ырытан көрөн сөптөөхтүк маарыннатан тэннээн көрөр. Киһи диэн үөскүөбүттэн, куһаѡан кэмэлдьи куруутун таннары тардар адынаттаах. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө ингэриигэ үөрэтии. “Сиэр-майгы туһунан” чабырѡахтары истии, билсии, үөрэтии.
2.	Сиэр-майгы туһунан чабырѡахтар	Хоһуйар чабырѡах киһи майгытын-сигилитин, айылѡа көстүүтүн, тулалыыр эйгэни ырытан көрөн сөптөөхтүк маарыннатан тэннээн көрөр. Киһи диэн үөскүөбүттэн, куһаѡан кэмэлдьи куруутун таннары тардар адынаттаах. Автордар чабырѡахтарын билиһиннэрии П.Н. Тобуруокап. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө ингэриигэ үөрэтии. “Ырбааѡыта нэлэгэр...” диэн чабырѡаѡы үөрэтии, толорон көрүү.
3.	Сиэр-майгы туһунан чабырѡахтар	Хоһуйар чабырѡах киһи майгытын-сигилитин, айылѡа көстүүтүн, тулалыыр эйгэни ырытан көрөн сөптөөхтүк маарыннатан тэннээн көрөр. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө ингэриигэ үөрэтии. Автордар чабырѡахтарын билиһиннэрии П.Н. Тобуруокап. “Ырбааѡыта нэлэгэр...” диэн чабырѡаѡы үөрэтии, толоруу.
Олунньу		
1.	Ырыа чабырѡах	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө ингэриигэ үөрэтии. “Этэѡэ-тэтэѡэ... “диэн чабырѡаѡы билиһиннэрии, үөрэтии.
2.	Ырыа чабырѡах	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө ингэриигэ үөрэтии. “Чыыбы чаабы чабырѡаѡы....“диэн чабырѡаѡы үөрэтии, толоруу.

3.	«Бөлөбүнэн чабырбахтыах».	Бөлөбүнэн араxсан уопсай биир чабырбагы ойуулаан көрүү. Чабырбах ис хоһоонун уобараһынан арыйыы, чопчу бөлөбүнэн чабырбах ырыатын толоруу. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Чабырбах” диэн чабырбагы үөрэтии,толоруу
4.	«Бөлөбүнэн чабырбахтыах».	Бөлөбүнэн араxсан уопсай биир чабырбагы ойуулаан көрүү.
Кулун тутар		
3.	«Былыргы чабырбахтар».	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Этэбэ-тэтэбэ... “диэн чабырбагы үөрэтии,толоруу.
4.	«Былыргы чабырбахтар».	Чабырбах ис хоһоонун уобараһынан арыйыы, чопчу бөлөбүнэн чабырбах ырыатын толоруу. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Чабырбах” диэн чабырбагы үөрэтии,толоруу
3.	«Оонньуга анаммыт чабырбахтар».	Чабырбагы кылгас-кылгас күппүлүөттээн биирдии оҕоҕо аахтаран, оҕо хамсанан –имсэнэн, үнкүүлээн-ыллаан көрдөрөр. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. Сахалыы оонньуулары билиһиннэрии. “Саха оонньуулары” диэн чабырбагы үөрэтии,толоруу.
Муус устар		
1.	«Оонньуга анаммыт чабырбахтар».	Чабырбагы кылгас-кылгас күппүлүөттээн биирдии оҕоҕо аахтаран, оҕо хамсанан –имсэнэн, үнкүүлээн-ыллаан көрдөрөр. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. Сахалыы оонньуулары салгыы билиһиннэрии. “Саха оонньуулары” диэн чабырбагы үөрэтии,толоруу.

2.	«Оонньуга анаммыт чабырѳахтар».	Чабырѳаѳы кылгас-кылгас күүпүүлүүттээн биирдии оѳоѳо аахтаран, оѳо хамсанан –имсэнэн, үнкүүлээн-ыллаан көрдөрөр. Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. Сахалыы оонньуулары салгыы билиһиннэрии. “ “Саха оонньуулары” диэн чабырѳаѳы үөрэтии, толоруу.
3.	Тыынар тыыннаах туһунан чабырѳахтар. Көтөр-сүүрэр.	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Хараѳа эрилис, хааһа тэрбэс.”
Ыам ыйа		
1.	Тыынар тыыннаах туһунан чабырѳахтар. Кыылар-харамайдар.	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Таллас-иллэс талбыр кулгаах”
2.	«Айылѳабытын харыстыаѳын»	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Айылѳабытын харыстыаѳын” диэн чабырѳаѳы үөрэтии, толору
3.	«Айылѳабытын харыстыаѳын»	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии. “Айылѳабытын харыстыаѳын” диэн чабырѳаѳы үөрэтии, толору
4.	Түмүктүүр дыарык	Тыл уос эрчийиитэ, имитиитэ, тыыны сөпкө инэриигэ үөрэтии.

Төрөөбүт төрүт тылынан ситимнээх сана төрүттэригэр үөрэммит оѳо бэйэтин сааһыгар сөптөөх билиилэрэ, сатабыллара. (диагностика)

Үрдүк таһым. Кыбыстыбакка, толлубакка оѳолор уонна улахан дыон иннилэригэр саһарар – инэрэр кыахтаах. Сирэйэ – хараѳа, туттара –

хаптара кэпсииригэр, хоһоон, үгэ ааҕарыгар көмөлөһөр. Сангара туран дьон хараҕын таба көрөр, кинилэр ис туруктарын таба таайар. Куолаһын, санатын тэтимин араастаан уларыта, иэйиитин тизэрдэ сатыыр. Төрөөбүт тылын кэрэтин, баайын этинэн – хаанынан ылынара, өйдүүрэ, тутта сатыыра көстөр. Саастыылаахтарын уонна улахан дьону кытта сайаҕас, элэккэй сыһыаннаах, тулуйан истэр буолуохтаах.

Орто таһым. Атын дьон кэллэхтэринэ кыбыстара, куттанара көстөр. Сирэйин – хараҕын туттуута, тас көрүнэ этэр тылын ис хоһоонугар сөп түбэспэт буолуон сөп. Харахтара дьону үрдүлэринэн эбэтэр туора көрөллөр. Куолаһын уонна санатын тэтимин уларытыыны ситэри туттубат. Атын киһи ис туругун билэ сатыыр. Тылын сайыннарыан, ылыннарыылаахтык санарыан бағалаах. Бодоруһуу түгэниттэн көрөн кэпсэтэр киһитигэр сөпкө сыһыаннаһар. Ардыгар тулуйан истибэт, сэргээбэт.

Намыһах таһым. Дьон иннигэр сангарарыттан толлор. Хоһоон аахтаҕына истээччилэрин диэки көрбөт. Атын киһи ис туругун билэ сатаабат. Кэпсээтэбинэ ис туругун сирэйигэр – хараҕар биллэрбэт. Туттар тылын баайа кэмчи. Болҕомтото ситэ сайдыбатах.

III Түмүк

«Тылы сайыннарыыга чабырѡах суолтата»

1. Куруѡуок оѡо билиитин-көрүүтүн кэнэтэр-ханатар, өйүн-санаатын кынаттыыр. Айар дьоѡура сайдар, ааѡа, санара үөрэммит оѡо бэйэтин бэйэтэ үөрэтэр, сайыннараар. Кини үөрэххэ болѡомтото, интэриэһэ, дьулуура үрдүүр
2. Куруѡуок иитэр-такайар, куруѡуокка сылдыар оѡо норуот тылынан уус-уран айымньытын көрүүннэрин арааран билэр. Чабырѡаѡы өйүнэн-санаатынан, этинэн-хаанынан чугастык ылынар. Үөрэтэр, ааѡар чабырѡахтарыттан куѡаѡаны-үчүгэи араара үөрэнэр.
3. Норуот тылынан уус-уран айымньыта оѡо олох, сизэр-майгы боппуруостарыгар толкуйдууругар көмөлөһөр. Оѡолору бэйэни көрүүнэр, туохха барытыгар эппиэтинэстээхтик сыһыаннаһыыга иитэр.
4. Чабырѡахха оѡо дорѡоонноохтук ааѡар дьоѡура сайдар.
5. Саха суруйааччыларын билэр, литература көрүүннэрин араара үөрэнэр. Билигин чабырѡаѡы суруйар суруйааччы ахсааннаах.
6. Чабырѡахтыыр оѡо сценаѡа тутта-хапта үөрэнэр, дьону кытта алтыһар, холкутук кэпсэтэр, бэйэтин санаатын этэр буолар.
7. Араас таһымнаах куонкурустарга, күрэхтэргэ, тэрээһиннэргэ кыттан оѡо билэр-көрөр эйгэтэ, дьону кытта алтыһар дьоѡура сайдар.

Иитинтэн сирдэтэн дьарык таһынан иитэр уонна сайыннараар улэѡэ оѡону киһи быһыытынан иитиигэ, бэрээдэктээх буолууга, бэйэни хонтуруолланыыга, салайыныыга, сайыннарыыга олоѡуран, чабырѡаѡы үөрэтии куруѡуогун тиһигин оноруохха сөп.

V. Туһаныллыбыт литература

1. Аллаберганова А.П., Е.К. Васильев, Саха тылынан уус уран айымньытынан оҕону үтүө сизэргэ-майгыга иитии: Дьокуускай, Үөрэх үлэһитин үрдэтэр институт, 1997, 62с.
2. Андросов П.Х., Итиннэ элэкис, манна мэлэкис: Дьокуускай, Ситим, 1993, 32с.
3. Илларионов В.В., Саха фольклора: Дьокуускай, 2000, 26с.
4. Ноговицин В.А., Оҕо чабырҕаҕа: Дьокуускай, 2002, 30с.
5. Попов И.Н., Саха таабырыннара, өс хоһоонноро, чабырҕахтара: Дьокуускай, Бичик, 2006, 112с.
6. Скрыбина А.Д., Чабырҕаҕы үөрэтии ньымалара: Дьокуускай, Ситим, 1994, 46с.
7. Слепцова А.Д., Оҕо иитиитигэр норуот фольклорун туһаныы: Дьокуускай, Саха республикатын национальнай кинигэ издательствота, 1992, 48с.
8. Чехордуна Е.П., Прокопьева М.П., Ынырар ыллыктар: V кылаас хрестоматията, Дьокуускай, Бичик, 1993, 134с.
9. Старкова В.Н., Олонхо тылынан оҕо тылын сайыннары: Норуот тылынан уус-уран айымньытын үөрэтээччигэ көмө.- Дьокуускай, 2018.-99 с.

